

**MENKUL KIYMET ve DİĞER SERMAYE
PİYASASI ARAÇLARINDA VUK ile TMS/
TFRS HÜKÜMLERİNE GÖRE YAPILACAK
DÖNEM SONU DEĞERLEME İŞLEMLERİ**
*END-OF-PERIOD VALUATION OF SECURITIES
AND OTHER CAPITAL MARKET INSTRUMENTS TO
BE MADE AS PER THE PROVISIONS OF TPL AND
TAS/TFRS*

Atakan AYDOĞAN^(*)

ÖZET

Yeni Türk Ticaret Kanunu ile 660 sayılı Kanun Hükmünde Kararname gereğince bağımsız denetime tabi olacak şirketler, 23 Ocak 2013 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenmiş bulunmaktadır. Söz konusu BKK, 01.01.2013 tarihinden geçerli olarak yürürlüğe girmiştir. Bu karara göre, daha önce BDDK, SPK, ve Hazine Müsteşarlığı denetiminde olup bağımsız denetime tabi tutulan şirketler hiçbir koşula bağlı olmaksızın, bazı şirketler ise aktif toplamı, yıllık net satış hasılatı ve çalışan sayısı ölçütlerinden en az ikisini iki yıl üst üste sağlamak koşuluyla bağımsız denetim kapsamına alınmıştır. Bakanlar Kurulu Karar’ında belirtilen ölçütleri sağlayıp bağımsız denetime tabi olan şirketler münferit ve konsolide finansal tablolarının hazırlanmasında 1 Ocak 2013 tarihinden itibaren Türkiye Muhasebe Standartlarını uygulayacaklardır. Bu nedenle, bağımsız denetime tabi olup TMS/TFRS’leri uygulayacak olan işletmelerin dönem sonu itibariyle aktiflerinde yer alan menkul kıymetler ve diğer sermaye piyasası araçlarının değerlemesi yönünden de hem VUK hem de TMS/TFRS değerleme ölçülerinin uygulanması ve her iki duruma göre ayrı ayrı finansal tabloların oluşturulması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Menkul kıymet, diğer sermaye piyasası araçları, dönem sonu değerlendirme, borsa rayici, kıst getiri, alış bedeli, Türkiye Muhasebe Standartları, Türkiye Finansal Raporlama Standartları

ABSTRACT

In compliance with the new Turkish Commercial Law no. 6102 and the Decree Law no. 660, companies that will be subject to independent audit have been determined in the Council of Ministers Decision (hereinafter CMD) gazetted on 23 January 2013. The said CMD is effective as of 1 January 2013.

^(*) Vergi Müfettişi

According to the CMD, companies which used to be subject to the audit of the Banking Regulation and Supervision Agency, the Capital Markets Board and the Undersecretariat of Treasury, shall unconditionally be subject to independent audit; the rest, on the other hand, shall be subject to independent audit provided that they meet at least two of the following criteria for two years consecutively: i.e., total assets, annual net sales revenue and number of employees. Companies which meet the criteria defined in the abovementioned CMD and thereby being subject to independent audit must apply the Turkish Accounting Standards as from 1 January 2013 whilst drawing up several and consolidated financial tables. Thus, companies that are subject to independent audit and have to implement TAS/TFRS, must value their securities and other capital market instruments existing in their assets at the end of period as per TPL and TAS/TFRS rules and have to produce separate financial tables for two situations.

Key Words: Security, other capital market instruments, end-of-period valuation, stock market value, pro rata return, purchase value, the Turkish Accounting Standards, the Turkish Financial Reporting Standards

1- GİRİŞ

6102 sayılı Yeni Türk Ticaret Kanunu'nun "Denetleme" başlıklı 397 ve 406'ncı maddeleri arasında şirketlerin bağımsız denetime tabi olacağı belirtildikten sonra bağımsız denetim ve bağımsız denetçiye ilişkin ayrıntılı düzenlemeler yapılmıştır. Yeni Türk Ticaret Kanunu'nun 397'nci maddesinde 26 Haziran 2012 tarih ve 6335 sayılı kanunla yapılan değişiklik sonrası eklenen 4'üncü bent ile bağımsız denetime tabi olacak şirketleri belirleme yetkisi Bakanlar Kurulu'na verilmiştir. Nihayet Yeni TTK uyarınca bağımsız denetime tabi olacak şirketlerin belirlenmesine ilişkin 2012/4213 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı (BKK) 23 Ocak 2013 tarih ve 28537 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. AB müktesebatında öngörülen kriterlere paralel olarak hazırlanan Bakanlar Kurulu Kararına göre, 2013 yılından itibaren denetime tabi olacak şirketler için geçerli kriterler belirlenmiştir. Bu BKK ile Bağımsız denetime tabi olan şirketler münferit ve konsolide finansal tablolarının hazırlanmasında 1 Ocak 2013 tarihinden itibaren Türkiye Muhasebe Standartlarını uygulayacaklardır. Bakanlar Kurulu Kararında belirlenen kriterlere göre 2500 civarında şirketin bağımsız denetime tabi olacağı¹, bağlı ortaklıklar ve iştirakler de dikkate alındığında, bu sayının bir miktar daha artabileceği değerlendirilmektedir.

İşte bağımsız denetime tabi olup Türkiye Muhasebe Standartlarını uygulayacak olan bu 2.500 civarındaki şirket, dönem sonu itibarıyla aktiflerinde kayıtlı menkul kıymetler ile diğer sermaye piyasası araçlarını hem Vergi Usul Kanunu'ndaki hem de TMS/TFRS'lerdeki değerlendirme ölçülerine göre değerleyip, iki ayrı finansal tablo hazırlamak durumundadırlar.

Bu çalışmamızda bu kapsamdaki şirketlerin aktiflerine kayıtlı menkul kıymetler ile diğer sermaye piyasası araçları için dönem sonunda VUK'a göre ve TMS/TFRS'ye göre nasıl değerlendirme yapacağı, hangi değerlendirme ölçülerini kullanacağı, iki ölçüm arasındaki farklar için nasıl işlem yapılacağı konuları açıklanacaktır.

2- MENKUL KIYMETLER ve DİĞER SERMAYE PİYASASI ARAÇLARI NELERDİR?

Öncelikle menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası araçları kavramlarından neyin kastedildiği ortaya konulmalıdır.

¹ Kamu Gözetimi M.D.S. Kurumu Duyurusu : http://www.kgk.gov.tr/content_detail-191-578-bagimsiz-denetime-tabi-olacak-sirketler-duyurusu.html

2.1- Menkul Kıymetler

Vergi Kanunları'nda menkul kıymetler kavramına yer verilmiş ancak tanımlanmamıştır. Menkul Kıymet kavramının Sermaye Piyasası Kanunu'nda tanımlandığını görmekteyiz. 01.01.2013 tarihinde yürürlüğe giren 6362 sayılı Yeni Sermaye Piyasası Kanunu'nda sermaye piyasası araçlarının menkul kıymetler ve türev araçlar ile yatırım sözleşmeleri de dahil olmak üzere Kurul'ca bu kapsamda olduğu belirlenen diğer sermaye piyasası araçlarından oluştuğu belirtilmiştir. Sermaye Piyasası Kanunu'nun 3 üncü maddesinde menkul kıymetlerin, para, çek, poliçe ve bono hariç olmak üzere; paylar, pay benzeri diğer kıymetler ile söz konusu paylara ilişkin depo sertifikaları, borçlanma araçları veya menkul kıymetleştirilmiş varlık ve gelirlere dayalı borçlanma araçları ile söz konusu kıymetlere ilişkin depo sertifikalarını ifade ettiği belirtilmiştir. Ayrıca 1 Sıra Nolu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'nde menkul kıymetler, faiz ve kar payı sağlamak veya fiyat değişimlerinden yararlanarak karlar elde etmek amacıyla geçici bir süre elde tutulmak üzere alınan hisse senedi, tahvil, hazine bonosu, yatırım fonu katılma belgesi, kar-zarar ortaklığı belgesi, gelir ortaklığı senedi gibi kıymetler olarak tanımlanmıştır.

Bu tanımlara göre; hisse senedi ve geçici ilmuhaberleri, devlet ve özel sektör tahvillerini, hazine bonolarını, yatırım fonu katılma belgelerini, varlığa dayalı menkul kıymetleri, gayrimenkul sertifikalarını, kar-zarar ortaklığı belgelerini, gelir ortaklığı senetlerini, devlet ve diğer kamu tüzel kişiliklerinin tahvil ve bonolarını, finansman bonolarını, banka bonolarını veya banka garantili bonoları, tertip halinde çıkarılan ve 2 yıl veya daha uzun süreli ipotekli borç ve irat senetlerini, borsa yatırım fonu katılma belgelerini ve içtüzüğünde kurucu dışındaki aracı kuruluşlarca serbestçe alım satımı öngörülen A tipi yatırım fonu katılma belgelerini menkul kıymetlere örnek olarak sayabiliriz.

2.2- Türev Ürünler ve Diğer Sermaye Piyasası Araçları

6362 sayılı Yeni Sermaye Piyasası Kanunu'nun 3'üncü maddesinde türev araçlar; aşağıda sayılan veya Kurulca bu kapsamda olduğu belirlenen diğer türev araçlar olarak tanımlanmıştır. Söz konusu türev araçlar;

- 1) Menkul kıymetleri satın alma veya satma veya birbirleri ile değiştirme hakkı veren türev araçları,
- 2) Değeri, bir menkul kıymet fiyatına veya getirisine; bir döviz fiyatına veya fiyat değişikliğine; faiz oranına veya orandaki değişikliğe; bir kıymetli maden veya kıymetli taş fiyatına veya fiyat değişikliğine; bir mal fiyatına veya fiyat değişikliğine; Kurul'ca uygun görülen kurumlarca yayınlanan istatistiklere veya bunlardaki değişikliğe; kredi riski transferi sağlayan, enerji fiyatları ve iklim değişkenleri gibi ölçüm değerleri olan ve bu sayılanlardan oluşturulan bir endeks seviyesine veya seviyedeki değişikliğe bağlı olan türev araçları ile bu araçların türevlerini ve sayılan dayanak varlıkları birbirleri ile değiştirme hakkı veren türevleri olarak belirlenmiştir.

Diğer taraftan Gelir Vergisi Kanunu'nun Geçici 67'nci maddesinin 13'üncü bendinde; diğer sermaye piyasası araçları "..... Bankaların ve aracı kurumların taraf olduğu veya bunlar aracılığıyla yapılan; belirli bir vadede, önceden belirlenen fiyat, miktar ve nitelikte, ekonomik veya finansal göstergeye dayalı olarak düzenlenenler de dahil olmak üzere, para veya sermaye piyasası aracını, malı, kıymetli madeni ve dövizini alma, satma, değiştirme hak ve/veya yükümlülüğünü veren vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri bu madde uygulamasında diğer sermaye piyasası aracı addolunur." şeklinde tanımlanmıştır.

Vergi Konseyi tarafından hazırlanarak tartışmaya açılan Yeni Vergi Usul Kanunu Taslağının türev finansal araçlar ile ilgili düzenlemelere yer verilen 198'inci maddesinin beşinci fıkrasında herhangi bir başlangıç yatırımı gerektirmeyen veya piyasa koşullarındaki değişikliklere benzer tepki vermesi beklenen diğer türden sözleşmelere göre daha az bir başlangıç yatırımı gerektiren ve vade tarihine kadar ödeme yapmayı gerektirmeyen; belirli bir vadede, önceden belirlenen fiyat, miktar ve nitelikte, ekonomik veya finansal göstergeye dayalı olarak düzenlenenler de dâhil olmak üzere, para veya sermaye piyasası aracını, malı, değerli madeni veya döviz alması, satması, değiştirme hak veya yükümlülüğünü veren vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinin diğer sermaye piyasası veya türev finansal aracı kabul edileceği belirtilmiştir.

Türev ürünleri, en sade şekilde getirisi başka bir kıymetin getirisine bağlanmış, diğer bir söylemle başka bir kıymetin getirisinden türetilmiş mali araçlar olarak tanımlamak mümkündür. Türev ürünlere, futures sözleşmeleri, opsiyon sözleşmeleri, swap sözleşmeleri, forward sözleşmeleri örnek gösterilebilir. Bu ürünler döviz, faiz, altın, pamuk gibi farklı değişkenlere dayanabilir. Örneğin döviz üzerine yazılan bir opsiyon sözleşmesinde, opsiyon sözleşmesinin getirisi, üzerine yazıldığı dövizin piyasadaki hareketine bağlı olacaktır.

Türev araçlar, organize piyasalarda işlem görüp görmemelerine göre ikiye ayrılabilir. Organize piyasa kavramı, "alıcı ile satıcının veya onların vekillerinin emtia, menkul kıymet veya buna benzer misli emtia ve kıymetten sayılan diğer eşyalar üzerinde alım-satım yapmak amacıyla bir araya geldikleri belirli sürelerde, belirli yerlerde kurulan, belirli kurallarla çalışan merkezi pazarları" ifade etmektedir. Örneğin, 2005 yılında İzmir'de faaliyete geçen Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası (VOB) organize bir piyasadır. Tezgah üstü piyasalar ise, organize piyasaların aksine, türev araçların alım-satımına yönelik merkezi bir yapının olmadığı borsa dışı piyasalardır. Tezgah üstü piyasalarda düzenlenen sözleşmeler, standart nitelikte olmayıp, tarafların spesifik ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirilmektedir.

3- VERGİ USUL KANUNU'NA GÖRE MENKUL KIYMETLERİN DEĞERLEMESİ

3.1- Menkul Kıymetlerin Değerleme Ölçüleri

Vergi Usul Kanununa göre iktisadi işletmelere dahil menkul kıymetlerin değerlendirme yöntemleri VUK'un 279'uncu maddesinde açıklanmıştır. Maddede hisse senetleri ile fon portföyünün en az yüzde 51'i Türkiye'de kurulmuş bulunan şirketlerin hisse senetlerinden oluşan yatırım fonu katılma belgelerinin alış bedeliyle, bunlar dışında kalan her türlü menkul kıymetin ise borsa rayıcı ile değerlendirileceği, borsa rayıcının bulunmaması veya borsa rayıcının muvazaalı bir şekilde oluştuğunun anlaşılması halinde değerlemeye esas bedelin, menkul kıymetin alış bedeline vadesinde elde edilecek gelirin (kur farkları dahil) iktisap tarihinden değerlendirme gününe kadar geçen süreye isabet eden kısmın eklenmesi suretiyle hesaplanacağı ancak, borsa rayıcı bulunmayan, getirisi ihraç edenin kar ve zararına bağlı olarak doğan ve değerlendirme günü itibarıyla hesaplanması mümkün olmayan menkul kıymetlerin alış bedeli ile değerlendirileceği belirtilmiştir.

VUK'un 279'uncu maddesinde iktisadi işletmelerin aktifine kayıtlı bulunan menkul kıymetlerin türüne göre üç farklı değerlendirme ölçüsü belirlendiği söylenebilir. Bunlar, alış bedeli, borsa rayıcı ve kıst getiri ölçüsü olarak sıralanabilir.

3.1.1- Alış Bedeli Ölçüsü

Her ne kadar VUK'un 279'uncu maddesinde alış bedeli ifadesine yer verilmiş olsa da VUK'ta bu kavramın tanımı yapılmamış ve aynı Kanun'un 261'inci maddesinde sıralanan değerlendirme ölçüleri arasında sayılmamıştır. Bununla birlikte alış bedelinin iktisadi bir kıymetin iktisap edilmesi sırasında ödenen veya borçlanılan bedel olduğu genel kabul görmüş bir tanımdır. Bu tanımlamaya göre alış bedeli, iktisadi kıymetin alış değerini kapsar, alışla ilgili diğer masrafları kapsamaz. Bu nedenle alış bedelinin maliyet bedelinden farklı olduğu kabul edilir.²

Bir menkul kıymet ile ilgili ödemeler; iktisap edilmesi ile ilgili olarak, kredi faizleri, kur farkları, banka masrafları ve komisyonlar gibi ödemelerden oluşan satın alma giderleri, depo etme ve sigorta ücretleri gibi muhafaza giderleri ile ödenen her türlü vergi, resim ve harçlar giderlerden oluşan elde tutma ve tahsil giderleri ve son olarak da menkul kıymetlerin satışı sırasında gerçekleşen banka masrafları, komisyonlar gibi giderlerden oluşan satış giderlerini kapsar.

Menkul kıymetin edinimi için yüklenilen finansman gideri, kur farkı, komisyon gideri ve benzeri nitelikteki harcamaların alış bedeline dahil edilmemesi gerekmektedir. Bu tür harcamaların sonuç hesapları kullanılarak giderleştirilmesi gerekir. Alış bedeli yerine maliyet bedeli ölçüsü ile değerlendirilseydi elde edilmesi sırasında yüklenilen giderlerin menkul kıymetin maliyet bedelinin bir parçasını oluşturacak şekilde ilgili menkul kıymetin hesabında aktifleştirilmesi gerekcekti. Alış bedeli ölçüsünün bir gereği olarak vadesi geldiği halde üzerinde tahsil edilmemiş kuponu ile birlikte satın alınan bir menkul kıymetin değerlemesinde menkul kıymetin alış bedeline kupon bedelinin dahil edilmemesi gerekir.

3.1.2- Borsa Rayici Ölçüsü

Borsa rayici ölçüsünün tanımı VUK'un 263. maddesinde yapılmıştır. Söz konusu maddede borsa rayici, *"Gerek menkul kıymetler ve kambiyo borsasına, gerekse ticaret borsalarına kayıtlı olan iktisadi kıymetlerin değerlemeden evvelki son muamele gününde borsadaki muamelelerin ortalama değerlerini ifade eder. Normal temevvüçler dışında fiyatlarda bariz kararsızlıklar görülen hallerde, son muamele günü yerine değerlemeye takaddüm eden 30 gün içindeki ortalama rayici esas olarak aldırmaya Maliye Bakanlığı yetkilidir."* şeklinde tanımlanmıştır.

Madde metnine göre borsa rayici, değerlemeye konu iktisadi kıymetin resmi borsaya kayıtlı olması ve işlem görmesi şartıyla değerlendirme gününden önceki son işlem gününde resmi borsalarda oluşmuş fiyatını ifade eder. Bu fiyat, o gün boyunca yapılan işlemler dolayısıyla oluşacak fiyatların ortalaması alınarak tespit edilir. Bununla birlikte borsa rayicinin oluşumunda normal temevvüçler yani dalgalanmalar dışında bariz kararsızlıklar görülen hallerde değerlemeye takaddüm eden yani değerlendirme gününe kadar önceki 30 gün içindeki ortalama rayici, borsa rayici olarak esas aldırmaya Maliye Bakanlığı'nın yetkili olduğu hükmü bulunmaktadır. Buradan şunu anlamak gerekir, Maliye Bakanlığı'nca aksi yönde bir düzenleme yapılmadığı sürece, değerlemede borsada değerlendirme gününden önceki son işlem gününde oluşan rayiç dikkate alınacaktır. Tabii ki daha sonra yapılacak bir vergi incelemesi ile borsada spekülasyon işlemleri yapıldığının ve buna bağlı olarak ortaya çıkan rayicin muvazaalı olduğunun tespiti halinde Vergi Usul Kanunu hükümleri çerçevesinde ikmalen veya re'sen tarhiyata konu olabileceğini belirtmek gerekir.

² Beyanname Düzenleme Kılavuzu (2011), Maliye Hesap Uzmanları Derneği, İstanbul, s. 1066

3.1.3- Kıst Getiri Ölçüsü

VUK'un 261 inci maddesinde sayılan değerleme ölçüleri arasında yer verilmeyen ve tanımlanmayan bir diğer değerleme ölçüsü kıst getiri ölçüsüdür. VUK'un 279'uncu maddesinden yararlanarak kıst getiri ölçüsünü, menkul kıymetin alış bedeline, bu kıymetin vadesinde elde edilecek gelirin (kur farkları dahil) iktisap tarihinden değerleme gününe kadar geçen süreye isabet eden kısmının eklenmesi sonucu bulunacak bedel olarak tanımlayabiliriz. Aynı maddeye göre bu değerleme ölçüsü hisse senedi ve fon portföyünün en az % 51'i Türkiye'de kurulmuş bulunan şirketlerin hisse senetlerinden oluşan yatırım fonu katılma belgeleri dışındaki menkul kıymetlerden, borsada işlem gören bir kıymet olması durumunda, borsa rayicinin olmaması veya borsa rayicinin muvazaalı oluşmuş olması ve ayrıca söz konusu menkul kıymetin getirisinin sabit olması gerekmektedir.

3.2- Menkul Kıymet Çeşitleri ve Değerleme Ölçüleri**3.2.1- Alış Bedeli Ölçüsüyle Değerlenen Menkul Kıymetler****3.2.1.1- Hisse Senetleri**

VUK'un 279'uncu maddesine uyarınca hisse senetleri alış bedeli ile değerlendirilecektir. Hisse senetlerinin değerlemesi sırasında, bunların iktisap edilmesi sırasında oluşan finansman giderleri ile kur farkları alış bedeline eklenmeyecektir. Hem Danıştay hem de Maliye Bakanlığı'nın görüşü bu gibi ödemelerin doğrudan gider yazılması yönündedir³. Maliye Bakanlığı'nca verilmiş muktezalarda, hisse senetlerinin edinimi için yüklenilen finansman giderlerinin ve hisse satın alınması sırasında iştirak hissesi bedelinin döviz cinsinden veya dövize endeksli olarak borçlanılması durumunda ödenen veya yıl sonunda borçların değerlemesinin yapıldığı tarihte ortaya çıkacak kur farklarının alış bedeline ilave edilmeyerek, doğrudan gider yazılması gerektiği açıklanmıştır⁴.

Türkiye dışındaki bir şirket tarafından ihraç edilmiş olmasının değerleme açısından bir önemi bulunmamaktadır. Vergi Usul Kanunu'nda, alış bedeli ile değerlemeye tabi tutulan hisse senetlerinin Türkiye'de mukim şirkete ait olması şartı aranmamaktadır. Bununla birlikte, yurt dışında mukim bir şirketin hisse senedini aktifinde bulunduran bir işletmenin bu hisse senetlerinin alış bedeli ile değerlemesi için bunların Sermaye Piyasası Kanunu'na uygun bir hisse senedi olması gerekmektedir.

3.2.1.2- Bedelsiz Hisse Senetleri

Bedelsiz hisse senetleri iki şekilde elde edilebilmektedir. Birincisi, kar yedeklerinin sermayeye ilavesi sonucu ortaklar tarafından bedelsiz edinilen hisse senetleridir ki bunlar alış bedeli ile değerlendirilecektir. Bu kapsamdaki hisse senetlerinin alış bedelinden anlaşılması gereken hisse senedinin nominal bedelidir. İkincisi ise sermaye yedeklerinin şirket sermayesine eklenmesi sonucu iktisap edilen bedelsiz hisse senetleridir ki söz konusu hisse senetleri değerlemeye tabi tutulmayacaktır. Zira sermaye yedekleri, çeşitli değerleme farklılıkları nedeniyle sermayede meydana gelen kayıpları karşılamak üzere kaydi olarak oluşturulan bir fondur. Şirketin karı ile ilişkilendirilemez. Dolayısıyla, sermaye yedeklerinin sermayeye ilavesi karşılığında bedelsiz hisse senedi verilmesi kar dağıtımı sayılmaz. Bu yüzden de bu şekilde elde edilen hisse senetleri aktifi değıştirmeز.

³ Danıştay 4. Daire, 23.11.1994 tarih, E:1996/4050, K:1994/5557, Danıştay 4. Daire, 17.2.2004 tarih, E:2002/4378, K:2004/270, Maliye Bakanlığı'nın 14.7.1995 tarih ve B.07.0. GEL.0.25/2948-279-15 sayılı muktezası

⁴ Maliye Bakanlığı'nın 4.5.1998 tarih ve B.07.0. GEL.O.29/2948-279-31/016241 sayılı muktezası

3.2.1.3- Yatırım Fonu Katılma Belgeleri

VUK'un 279'uncu maddesinde yatırım fonu katılma belgelerinin; fon portföylerinin en az yüzde 51'inin hisse senetlerinden oluşması, bu hisse senetlerinin de Türkiye'de kurulmuş bulunan şirketler tarafından ihraç edilmesi şartlarıyla alış bedeli ile değerlendirileceği belirtilmiştir. Bu şartları sağlamayan katılma belgelerinin ise borsa rayiciyle değerlendirilmesi gerekir. Fakat diğer taraftan ülkemizde yatırım fonu katılma belgeleri borsada işlem görmemektedir. Yatırım fonu katılma belgelerinin değeri günlük olarak bunları ihraç eden kurumlar tarafından ilan edilmekte ve istenildiğinde paraya çevrilebilmektedir. Fon portföylerinin en az yüzde 51'i hisse senetlerinden oluşmayan veya oluşsa bile bu hisse senetleri Türkiye'de kurulmuş bulunan şirketler tarafından ihraç edilmemiş bulunan bu tür yatırım fonu katılma belgelerinin değerlendirilmesinde, borsada işlem görmediğinden borsa rayici de olamayacağı için, değerlendirme günü itibarıyla kıst getiri ölçüsünün dikkate alınması gerekir. Kıst getiri hesabında katılma belgelerini ihraç eden kurumların ilan edecekleri fiyatların dikkate alınması gerekeceği tabiidir.

3.2.1.4- Kar ve Zarar Ortaklığı Belgeleri

VUK'un 279'uncu maddesinde, getirisi ihraç edenin kar ve zararına bağlı olarak doğan ve değerlendirme günü itibarıyla hesaplanması mümkün olmayan menkul kıymetlerin alış bedeli ile değerlendirileceği hükmüne yer verilmiştir. Kar ve zarar ortaklığı belgelerinin getirileri ihraç edenin kar ve zararına bağlı olarak doğmakta ve değerlendirme günü itibarıyla hesaplanamamaktadır. Bu yüzden, söz konusu menkul kıymetlerin alış bedeli ile değerlendirilmesi gerekir.

3.2.2- Borsa Rayici Ölçüsüyle Değerlenen Menkul Kıymetler**3.2.2.1- Devlet Tahvilleri ve Hazine Bonoları**

Devlet iç borçlanma senetlerinden olan devlet tahvilleri ile hazine bonolarının ortak özelliği getirilerinin sabit ve önceden hesaplanabilir olmasıdır. Bir diğer ortak özellikleri ise İMKB'de işlem görüyor olduklarından her ikisinin de borsa rayici bulunmasıdır. Dolayısıyla devlet tahvili ve hazine bonolarının değerlendirilmesinde borsa rayici ölçüsü kullanılır.

3.2.2.2- Eurobondlar

Eurobondlar, ihraç eden ülkenin sınırları dışında bir veya birden fazla ülkede birden eş zamanlı olarak daha çok Amerikan Doları, Euro, Japon Yeni, İsviçre Frangı gibi döviz cinsleri üzerinden ihraç edilen tahvil niteliğindeki menkul kıymetlerdir.

Eurobondlar, Borsa İstanbul'un Uluslararası Tahvil Pazarı'nda işlem görebilmektedir. Bu nedenle borsada işlem gören eurobondların borsa rayici ölçüsü ile değerlendirilmesi gerekmektedir. Diğer taraftan döviz kurundaki değişimler de değerlemede dikkate alınmalıdır. Borsada işlem görmeyen veya borsa rayici tespit edilemeyen eurobondlar da olabilir. Bu tür eurobondların değerlendirilmesinde kıst getiri ölçüsünün kullanılması gerekmektedir.

3.2.3- Kıst Getiri Ölçüsüyle Değerlenen Menkul Kıymetler**3.2.3.1- Gelir Ortaklığı Senetleri**

Devlet tarafından çıkarılan getirisi Kamu Ortaklığı İdaresi tarafından üçer aylık cetvellerle belir-

lenen bu menkul kıymetlerin Borsa İstanbul'da işlem görmesi için ayrı bir piyasa açılmış ancak alım satım işlemlerine söz konusu olmamaktadır. Eğer bir gelir ortaklığı senedi borsada alım satıma konu oluyorsa bu kıymet için değerlendirme ölçüsü borsa rayicidir. Fakat söz konusu gelir ortaklığı senetlerinin borsada piyasalarının olmasına rağmen işlem görmediğini belirtmiştik. Bu durumda gelir ortaklığı senetlerinin kıst getirilerinin hesaplanarak alış bedeline ilave edilmesi suretiyle değerlemeye tabi tutulması gerekmektedir.

3.2.3.2- Özel Sektör Tahvilleri

VUK'un 279'uncu maddesine göre özel sektör tahvillerinin değerlemesinde borsa rayici ölçüsünün kullanılması eğer borsa rayici yoksa bunların ilgili döneme isabet eden kıst getirilerinin hesaplanarak alış bedeline eklenmesi suretiyle yani kıst getiri ölçüsüne göre değerlendirilmesi gerekmektedir.

Borsa İstanbul'un Borçlanma Araçları Piyasası'nda borsaya kote olmuş bulunan özel sektör tahvilleri işlem görmektedir. Aktifinde bu şekilde borsada işlem gören özel sektör tahvilleri bulunduran işletmelerin söz konusu tahvilleri eğer rayiç oluşmuşsa borsa rayici ile değerlemesi, aktifinde borsada işlem görmeyen veya borsa rayici tespit edilemeyen özel sektör tahvillerinin bulunması halinde ise bunlar için kıst getiri ölçüsüne göre değerlendirme yapılması gerekmektedir.

3.2.3.3- Finansman Bonoları

Anonim şirketler, kısa vadeli finansman ihtiyacını karşılamak amacıyla finansman bonoları çıkarabilmektedir. Bu bonoların getirisi sabittir. Türkiye'de finansman bonoları borsada işlem görmemektedir. Bu nedenle VUK'un 279'uncu maddesi gereği borsa rayici ile değerlendirilmesi mümkün olmayan finansman bonolarının ilgili döneme isabet eden kıst getiri ölçüsü ile değerlemeye tabi tutulması gerekmektedir.

3.2.3.4- Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler

Varlığa dayalı menkul kıymetler de Borsa İstanbul'da Borçlanma Araçları Piyasası'nda işlem görebilmektedir. Fakat Borsa'daki söz konusu piyasada alım satım olmadığı için varlığa dayalı menkul kıymetlerin de borsa rayici bulunmamaktadır. VUK'un 279'uncu maddesi gereği borsa rayici olmayan varlığa dayalı menkul kıymetlerin de değerlemesinde kıst getiri ölçüsünün kullanılması gerekmektedir.

3.2.3.5- Banka Bonoları ve Banka Garantili Bonolar

Banka bonoları ve banka garantili bonolar da borsada işlem görmemektedir. Bu nedenle VUK'un 279'uncu maddesi gereği borsa rayici olmayan banka bonoları ve banka garantili bonoların ilgili döneme isabet eden kıst getirilerinin hesaplanarak alış bedeline ilave edilmesi yöntemi olan kıst getiri ölçüsüne göre değerlendirilmeye tabi tutulması gerekmektedir.

3.2.3.6- Gayrimenkul Sertifikaları

Esas olarak Borsa İstanbul Tahvil ve Bono Piyasası'nda gayrimenkul sertifikaları işlem görmektedir. VUK'un 279'uncu maddesi hükmüne göre, gayrimenkul sertifikalarının borsa rayici ile değerlendirilmesi, borsa rayici yoksa bunların ilgili döneme isabet eden kıst getirilerinin hesaplanarak alış bedeline

eklenmesi suretiyle değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu durumda gayrimenkul sertifikaları eğer borsada işlem görüyor ve borsa rayici oluşmuş ise borsa rayici ile borsada işlem görmemesi veya borsa rayici tespit edilememesi halinde kıst getiri hesaplamak suretiyle değerlemeye tabi tutulması gerekmektedir.

3.2.3.7- Repo ve Ters Repo İşlemleri

369 Sıra No.lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliğinin Repo ve Ters Repo İşlemlerinde Değerleme başlıklı bölümünde yapılan açıklamalar çerçevesinde repo ve ters repoya konu edilen menkul kıymetlerin, her zaman menkul kıymeti geri almakla yükümlü olan tarafından, Vergi Usul Kanununun 279'uncu maddesi çerçevesinde değerlendirme işlemine tabi tutulması gerekmektedir. Vadesi değerlendirme gününden sonra olan repo ve ters repo işlemlerinde değerlendirme gününe kadar tahakkuk eden faiz tutarının işleme taraf olanlarca gelir veya gider olarak dikkate alınması gerekmektedir. Repo ve ters repo işlemlerinde menkul kıymeti geri almakla yükümlü olanlar değerlendirme günü itibarıyla kıst getiri hesaplamak suretiyle değerlendirme yapacaktır.

3.3- Aynı Neviden Olup Alış Bedelleri Farklı Olan Menkul Kıymetlerin Değerlemesi

Aynı neviden değişik fiyatlarda alınmış bulunan menkul kıymetlerin dönem sonu itibarıyla değerlemesinde SPK Seri:XI, No 1 Tebliği'nin 21'inci maddesine göre hareketli veya ağırlıklı ortalama maliyet yöntemlerinden birinin uygulanması gerektiği belirtilmiştir. Gelir İdaresi Başkanlığı'nca verilmiş bir Özelge'de ise, yoğun alım satımlar sebebiyle fiili alış bedellerinin tespitinin güç olması durumlarında, aracı kurumlarca hareketli ortalama maliyet yönteminin uygulanabileceği de ifade edilmiştir. Esas faaliyet konusu menkul kıymet alım satımı olmayan işletmelerin almış oldukları menkul kıymetlerin fiili maliyetlerini takip edebilmelerinde bir güçlük yaşanmayacağından, dönem sonu menkul kıymetlerini fiili maliyet esasına göre tespit etmeleri gerekmektedir. Fakat esas faaliyet konusu menkul kıymet alım satımı olan işletmelerin işlem yoğunluğu çok fazla olduğu için menkul kıymetleri tek tek seri ve tertip numaraları itibarıyla takip etmeleri zor olacağından bu tür işletmelerin menkul kıymetlerini hareketli veya ağırlıklı ortalama maliyet yöntemlerinden birini uygulamaları Gelir İdaresi Başkanlığı'nca verilen mukteza ile uygun görülmüştür⁵.

4- VERGİ USUL KANUNU'NA GÖRE TÜREV ÜRÜNLER ile DİĞER SERMAYE PİYASASI ARAÇLARININ DEĞERLEMESİ

Türev ürünlerin Vergi Usul Kanunu hükümlerine göre değerlendirilmesi ile ilgili olarak iki farklı görüş bulunmaktadır. Birinci görüşe göre türev ürünlerin VUK hükümlerine göre değerlendirme konusu yapılması mümkün değildir. İkinci görüşe göre ise türev ürünler VUK hükümlerine göre değerlemeye tabi tutulmalıdır. Bu iki görüşün gerekçelerine kısaca değindikten sonra bu konuda kendi görüşümüze yer vereceğiz.

4.1- Türev Ürünlere VUK Hükümlerine Göre Değerleme Yapılamayacağı Görüşü

Bu görüşe göre vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri hukuken kıymetli evrak ve menkul kıymet

⁵ Gelir İdaresi Başkanlığı'nın B.07.1.GGB.4.34.16.01/GVK -Geç.67- 12520 sayılı Özelgesi

niteliği taşımayıp, alıcısına bir varlığı alma ya da satma konusunda bir hak tanıyan sözleşme niteliğindedir. Bu nedenle sadece işletmeye dahil iktisadi kıymetlerin vergi kanunlarında gösterilen gün ve zamanlarda haiz oldukları kıymetlerin tespit edilmesi ile ilgili bir işlem olan değerlendirme işleminin; temelinde bir sözleşme çerçevesinde bir şeyin yapılmasını isteme hakkı veren ve ayrı bir iktisadi kıymet olarak görülemeyecek olan söz konusu türev ürünlere uygulanması mümkün değildir. Türev ürünlere ilişkin sözleşmeler, Borçlar Hukuku'na göre düzenlenen ve bir malı belli bir tarihte alma ya da satma imkanı sağlayan diğer sözleşmelerden farklı değildir. Bu nedenle bu sözleşmelerin Vergi Usul Kanunu'na göre "iktisadi kıymet" olarak kabul edilmesi ve değerlemeye tabi tutulması mümkün bulunmamaktadır.

4.2- Türev Ürünlerin VUK Hükümlerine Göre Değerlemeye Tabi Tutulması Gerekliği Görüşü

Bu görüşe göre ise türev ürünler sözleşmeye dayanak varlığın dışında bizzatihi bir iktisadi kıymettir ve bu nedenle Vergi Usul Kanunu'nun 258'inci maddesi gereğince işletmenin aktifinde yer alan diğer iktisadi kıymetler gibi değerlendirme işlemine tabi tutulmak zorundadır.

4.3- Türev Ürünlerin VUK Hükümlerine Göre Değerlemesi Konusundaki Görüşümüz

Yukarıdaki iki görüş karşılaştırıldığında görüş farklılığının vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinin iktisadi kıymet olarak kabul edilip edilmeyeceği hususundan kaynaklandığı görülmektedir.

6362 sayılı Yeni Sermaye Piyasası Kanunu'nun 3'üncü maddesinde vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri gibi türev ürünlerin bir sermaye piyasası aracı olduğu belirtilmiştir. Diğer taraftan söz konusu türev ürünler bir varlığa dayalı olarak ihraç edilmiş olsalar bile bağımsız varlığa sahip senetler olduğu fikrindeyiz. Zira organize piyasalarda işlem gören vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri, işletme açısından ekonomik bir değer ifade etmekte, günlük olarak değerlendirilmekte ve istendiği zaman borsada oluşan fiyat üzerinden alınıp satılabilmektedir. Dolayısıyla, işletme açısından ekonomik bir değer ifade eden, vergi kanunlarında gösterilen gün ve zamanlarda haiz oldukları kıymetleri tespit edilebilen bağımsız bir varlığa sahip vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinin, Vergi Usul Kanunu'nun 258'inci maddesi uyarınca değerlemeye tabi bir iktisadi kıymet olduğu kanaatindeyiz. Zaten bir çok yabancı ülkenin vergi uygulamalarında da organize piyasalarda işlem gören vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinin bir varlık olarak kabul edildiği ve değerlendirme gününde haiz oldukları piyasa fiyatı üzerinden değerlemeye tabi oldukları görülmektedir.

4.3.1- Türev Ürünler İçin VUK'taki Hangi Değerleme Ölçüsü Uygulanmalıdır

Vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerini değerlendirme yönünden iki farklı duruma göre değerlendirmek uygun olacaktır. Bu durumlar; söz konusu sözleşmelerin organize piyasalarda işlem görmesi veya tezgah üstü piyasalarda işlem görmesi halleridir.

4.3.1.1- Organize Piyasalarda İşlem Gören Türev Ürünler

Ülkemizde organize piyasada işlem gören türev ürünler futures ve opsiyon sözleşmeleri ile varantlardır. Bu ürünler ile ilgili Borsa İstanbul VİOP bünyesinde günlük olarak piyasa fiyatları oluşmaktadır. Gerek vergi kanunlarında gerekse de Sermaye Piyasası Kanunu'nda bu sözleşmelerin menkul kıymet

olarak kabul edildiğini öngören bir hüküm bulunmamaktadır. Kaldı SPK, sermaye piyasası araçları arasında menkul kıymetlerden farklı olarak türev ürünler olarak tanımlamıştır. Bu nedenle vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinin menkul kıymet olarak tanımlanması ve VUK'un 279'uncu maddesi kapsamında değerlemeye tabi tutulması mümkün değildir. Bu konuda Gelir İdaresi tarafından VUK'a dayanılarak çıkarılan bir düzenleme mevcut değildir. Dolayısıyla borsada işlem gören bu tür türev ürünler, VUK'un 289'uncu maddesine göre değerlemeye tabi tutulmalıdır. Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 5 seri No'lu Genel Tebliği'nin 6.1.4. Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsaları İşlemleri başlıklı bölümünde de, Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası'nda gerçekleştirilen vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinin, VUK'un 289'uncu maddesi uyarınca borsa rayıcı ile değerlendirileceği, anılan sözleşmelerin değerlendirme günü itibarıyla borsada oluşan uzlaşma fiyatına (borsa rayıcı) göre oluşan farkın, kurum kazancı ile ilişkilendirilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Aracı kurum varantları ise menkul kıymet niteliğindeki sermaye piyasası aracı olduğundan varantların, VUK'un 279'uncu maddesi uyarınca menkul kıymet olarak değerlemeye tabi tutulmaları gerekmektedir.

4.3.1.2- Tezgah Üstü Piyasalarda İşlem Gören Türev Ürünler

Tezgah üstü piyasalar, organize olmamış, belirlenmiş kuralların, belirli bir fiziki mekanın olmadığı, fiyatların pazarlıkla belirlendiği piyasalar olarak tanımlanabilir. Tartışılmak üzere yayınlanan Yeni Vergi Usul Kanunu Taslağının türev finansal araçlar ilişkin düzenlemelerin yer aldığı 198'inci maddesinin 5'inci fıkrasında nelerin diğer sermaye piyasası veya türev finansal araç kabul edileceği belirlendikten sonra *"Tezgâh üstü piyasalarda gerçekleştirilen sermaye piyasası veya türev finansal araçlar değerlemeye tabi tutulmaz."* ifadesine yer verilmiştir.

5- TÜRKİYE FİNANSAL RAPORLAMA STANDARTLARI YÖNÜNDEN MENKUL KIYMETLER İLE DİĞER SERMAYE PİYASASI ARAÇLARININ DEĞERLEMESİ

Çalışmamızın başındaki giriş bölümünde belirttiğimiz üzere bağımsız denetim kapsamındaki şirketlerin aktiflerine kayıtlı menkul kıymetler ile diğer sermaye piyasası araçları için dönem sonunda hem VUK'a göre hem de TFRS'ye göre değerlendirme yapması gerekmektedir. İşte çalışmamızın bu bölümünde bağımsız denetim kapsamındaki şirketlerin aktifine kayıtlı menkul kıymetler ile diğer sermaye piyasası araçlarını dönem sonunda Türkiye Finansal Raporlama Standartlarına göre nasıl değerleyecekleri hangi değerlendirme ölçülerini kullanacakları açıklanacaktır.

Menkul kıymetler ve diğer sermaye piyasası araçları kapsamındaki türev ürünler ile ilgili düzenlemelerin yer aldığı muhasebe standartlarını, TMS 32 Finansal Araçlar: Sunum, TMS 39 Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme, TFRS 7 Finansal Araçlar: Açıklamalar ve TFRS 9 Finansal Araçlar ile KO-Bİ'lerle ilgili yayımlanan standardın 11 ve 12'nci bölümleri olarak sayabiliriz. Söz konusu standartlara göre menkul kıymetler, finansal araçlar kapsamında finansal varlıklar olarak değerlendirilmektedir. Bahis konusu standartlarda geçen temel kavramlar TMS 32 ve 39 ile KOBİ standardının terimler sözlüğü bölümünde tanımlanmıştır. Bu tanımlara göre;

Finansal araç, bir işletmenin finansal varlıklarında ve diğerinin sermayesinde veya yükümlülüklerinde artışa yol açan sözleşme olarak tanımlanabilir. Finansal araçlar finansal varlıklar ve finansal

borçlardan oluşmaktadır. Finansal varlıklar sayma yöntemiyle tanımlanmıştır. Buna göre; nakit, başka bir işletmenin özkaynağına dayalı finansal araçlar, başka bir işletmeden nakit ya da finansal varlık almak için ya da finansal varlık ve borçların takası için düzenlenmiş sözleşmelerden doğan haklar ile işletmenin özkaynağına dayalı finansal aracıyla ödenebilecek türev ve türev olmayan sözleşmeleri finansal varlıkları oluşturur.

Özkaynağa (hisse senedine) dayalı finansal araç, işletmenin tüm borçları çıkarıldıktan sonra varlıklarında bir payı/hakkı gösteren sözleşme olarak tanımlanmıştır.

Türev ürün, aşağıda sayılacak olan üç özelliğin tamamına sahip olan finansal araç veya diğer bir sözleşme olarak tanımlanmıştır. Bu üç özellik;

- Belirli bir faiz oranında, finansal araç fiyatında, mal bedelinde, döviz kurunda, fiyat veya oran endeksinde, kredi derecesi veya kredi endeksinde ya da başka bir değişkende veya sözleşmenin taraflarından birine özgü olmayan finansal olmayan bir değişkende (bazen sözleşmeye konu olan olarak da adlandırılır) meydana gelen bir değişiklik karşısında değerinin değişmesi,
 - Net bir başlangıç yatırımı gerektirmemesi veya piyasa koşullarındaki değişikliklere benzer tepki vermesi beklenen diğer türden sözleşmelere göre daha az bir net başlangıç yatırımı gerektirmesi; ve
 - Gelecek bir tarihte ödenmesi
- olarak sıralanmaktadır.

Bu tanımlamalar neticesinde; sahiplerine ortaklık hakkı veren hisse senetleri, alacaklılık hakkı veren tahvil ve benzeri borçlanma senetleri ile bunların türevleri bu kapsamdaki finansal varlıklara örnek gösterilebilir.

5.1- Standartlara Göre Değerlemede Kullanılan Tanımlar

5.1.1- Gerçeğe Uygun Değer

Karşılıklı pazarlık ortamında, bilgili ve istekli gruplar arasında bir varlığın el değiştirmesi ya da bir borcun ödenmesi durumunda ortaya çıkması gereken tutardır.

5.1.2- Etkin Faiz Yöntemiyle Hesaplanan İtfa Edilmiş Maliyet

Finansal varlık veya finansal borcun ilk muhasebeleştirme sırasında ölçülen değerinden anapara geri ödemeleri düşüldükten, anılan ilk tutar ile vadedeki tutar arasındaki farkın etkin faiz yöntemi kullanılarak hesaplanan birikmiş itfa payı düşüldükten veya eklendikten ve değer düşüklüğü ya da tahsil edilememesi durumuna ilişkin her türlü indirimin yapılmasından (doğrudan doğruya veya bir karşılık hesabı kullanılarak) sonra geriye kalan tutardır.

5.1.3- Etkin Faiz Oranı

Finansal aracın beklenen ömrü boyunca veya uygun olması durumunda daha kısa bir zaman dilimi süresince yapılacak gelecekteki tahmini nakit ödeme ve tahsilatlarını tam olarak ilgili finansal varlık veya borcun net defter değerine indirgeyen orandır.

5.2- TMS 39'a Göre Menkul Kıymetlerin Değerleme Ölçülerine Göre Sınıflandırılması

Menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası araçları, TMS 39'a göre finansal aracın hangi amaçla iktisap edildiği ve elde tutulduğu esas alınarak dört grupta sınıflandırılabilir. Ancak daha çok ticari

alacak veya borç senetleri gibi aktif piyasada işlem görmeyen varlıklarla ilgi olan kredi ve alacaklar sınıflandırması menkul kıymetler ve diğer sermaye piyasası araçları için kullanılabilecek bir sınıflandırma olmadığından üç farklı sınıflandırmadan bahsetmek daha doğru olacaktır. Menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası aracının kısa vadede kar sağlamak amacıyla mı yoksa uzun vadede yatırım amacıyla mı elde tutulduğu menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası aracının sınıflandırılmasında etkili olacak ve değerlemesi de yer aldığı sınıfa göre yapılacaktır. Değerleme ölçüleri aşağıdaki gibidir;

5.2.1- Gerçeğe Uygun Değeri ile Değerlenerek Kar Zarara Yansıtılan Finansal Varlıklar

Kısa süreli olarak alım satıma konu olan finansal varlıklar bu değerlendirme ölçüsüne göre değerlendirilmektedir. Gerçeğe uygun değer, bu varlıklar için çoğu zaman borsada kayıtlı olan değerleri olmakla beraber böyle bir değer olmaması durumunda yetkili otoriteler veya ihraççı kurumlarca ilan edilen değerdir. Eğer böyle bir değer de yoksa, piyasada kullanılan en güvenilir değerlendirme yöntemi ile değerlendirilir. Değerlemeden doğan kazanç, doğduğu dönemde kar-zarar hesabına intikal ettirilir. Zarar durumunda ise karşılık ayrılmaksızın menkul kıymetin kayıtlı değerinden zarar tutarı düşülür.

Borsalarda işlem gören hisse senetleri, tahviller diğer benzeri borçlanma araçları ayrıca yatırım fonu katılma belgeleri bu gruptaki finansal araçlardır.

5.2.2- Vadeye Kadar Elde Tutulacak Yatırımlar

Bu grupta yer alan menkul kıymetler etkin faiz oranı yöntemine göre belirlenecek itfa edilmiş maliyeti ile değerlendirilir. Tahvil, bono, varlığa dayalı menkul kıymet gibi belirli bir vade taşıyan ve vade sonuna kadar elde tutulması amaçlanan finansal varlıklar bu gruba dahildir. Hisse senetleri, yatırım fonları gibi belirli bir vadesi olmayan menkul kıymetler ise bu grupta yer almaz. Belirli bir vade taşımakla birlikte vadesinden önce elden çıkarılacak olan varlıklar ise vadeye kadar elde tutulacak finansal varlık olarak değerlendirilemeyecektir.

Tahvil, bono veya benzeri vadesi bulunan borçlanma araçları bu grupta sayılabilir. Hisse senetleri gibi öz kaynağa dayalı, vadesi olmayan ve sağlayacağı getirisi güvenilir olarak tahmin edilemeyen varlıklar bu grupta değerlendirilmez. Ancak kar zarar ortaklığı belgeleri getirisi önceden tahmin edilemeye de vadesi belli olduğu için bu grupta değerlemeye tabi tutulabilir.

5.2.3- Satılmaya Hazır Finansal Varlıklar

Diğer gruplar dışında kalan tüm finansal varlıklar bu sınıfa girer. Esas itibarıyla alım satım amaçlı olarak edinilmiş olmayan ancak işletmede likidite sıkıntısı ortaya çıktığında işletme tarafından her an elden çıkarılabilecek olan menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası araçlarıdır. Satılmaya hazır finansal varlıklar esas itibarıyla gerçeğe uygun değerle değerlendirilir. Eğer bu gruptaki finansal varlıklar faiz getirili menkul kıymetler ise, öncelikle borsa rayıcı esas alınır. Bu varlıkların çoğunlukla başka şirketlere iştirak niteliğindeki varlıklar olmasından dolayı, değerlemesinden doğan farkın tamamı dönem sonuçlarına yansıtılmaz. Etkin faiz oranına göre hesaplanan faizler doğrudan dönem kar/zararına aktarılırken piyasa faiz oranından kaynaklanan farklar öz sermaye grubunda yer alan bir fon hesabında biriktirilir. Bu hesapta biriktirilen kar/ zarar finansal varlık elden çıkarıldığı dönemde kar/ zarar hesabına aktarılır.

5.3- Standartlara Göre Finansal Araçlarda Değer Düşüklüğü ve Yapılacak İşlemler

Bir finansal araçta değer düşüklüğü oluştuğuna dair tarafsız ve güvenilir bir göstergenin bulunması halinde TMS 39'a göre finansal aracın değer düşüklüğüne uğradığı ve değer düşüklüğü zararı oluştuğu kabul edilir. TMS 36 Varlıklarda Değer Düşüklüğü standardı ve ihtiyatlılık ilkesi gereğince finansal varlıklarda değer düşüklüğünün dikkate alınması gereklidir. Standartlara göre menkul kıymetler ile diğer sermaye piyasası araçlarında ortaya çıkan değer düşüklüğü ortaya çıkması durumunda söz konusu finansal araçların sınıflandırıldığı gruplara göre yapılacak işlemler aşağıda belirtilmiştir.

5.3.1- Vadeye Kadar Elde Tutulacak Yatırım Olarak Sınıflandırılan Finansal Araçlarda Değer Düşüklüğü Karşılığı

Vadeye kadar elde tutulacak yatırımların etkin faiz yöntemi ile itfa edilmiş maliyet üzerinden değerlendirildiğini daha önce açıklamıştık. İtfa edilmiş maliyetle izlenen bu tür finansal araçlarda sözleşme koşullarına göre vadesi gelen anapara ve faiz tutarlarının tahsil edilememesinin muhtemel olması halinde bir şüpheli alacak karşılığı veya değer düşüklüğü zararı ortaya çıkar. Böyle bir değer düşüklüğünün meydana gelmesi durumunda tahmin edilen değer düşüklüğü tutarı menkul kıymetin ilk muhasebeleştirildiği sırada hesaplanan etkin faiz oranı baz alınarak etkin faiz yöntemine göre iskonto edilerek hesaplanır. Değer düşüklüğü tutarı doğrudan kâr ya da zararda muhasebeleştirilerek gelir tablosu hesaplarına aktarılır. Bu işlemler sırasında işletmenin tercihinin söz konusu finansal araç tutarı doğrudan değer düşüklüğü tutarında azaltılabilir veya bir karşılık hesabı kullanılabilir.

5.3.2- Gerçeğe Uygun Değer Farkı Kâr veya Zarara Yansıtılan Finansal Varlık Olarak Sınıflandırılan Finansal Araçlarda Değer Düşüklüğü Karşılığı

Bu sınıflamaya tabi tutulan finansal araçlar gerçeğe uygun değerle değerlendirildiğinden ve değerlerinde meydana gelen artış ve azalışlar menkul kıymet değeri üzerinden düşülerek doğrudan dönem kârı veya zararı hesaplarına aktarılarak gelir tablosunda raporlandığından , bu gruptaki finansal araçlar için pasifte bir değer düşüklüğü karşılığı ayrılmasına gerek bulunmamaktadır. Fiyat düşmeleri nedeni ile doğan zararlar karşılık gideri olarak değil doğrudan değer azalma zararı olarak kayda alınacaklardır.

5.3.3- Satılmaya Hazır Finansal Varlık Olarak Sınıflandırılan Finansal Araçlarda Değer Düşüklüğü Karşılığı

Bu gruptaki finansal araçlarda değer düşüklüğünün sürekli hale geldiği algısına varılırsa değer düşüklüğü zararının zarar hesabında muhasebeleştirilerek gelir tablosu hesaplarına aktarılması gerekmektedir. Eğer ilk aşamada değer düşüklüğünün geçici olarak algılanması nedeni ile değer düşüklüğü zararları özkaynak hesaplarında izlenmişse bu hesaplardan çıkarılarak dönem zararı hesabına aktarılması gerekir. Hakeza değer düşüklüğünün geçici olduğu algısı oluşmuşsa değer düşüklüğü tutarı gelir tablosu hesaplarına aktarılmayarak özkaynak hesaplarında muhasebeleştirilir. Finansal araçların değerinde daha sonradan bir düzelme olması ve ayrılan değer düşüklüğü karşılığının gereksiz duruma gelmesi durumunda değer düşüklüğü karşılığı ve karşılık gideri karşılıklı olarak iptal edilmeli finansal aracın değeri yükseltilmeli fakat bu işlem yapılırken hiçbir zaman varlığın ilk maliyetini geçemeyeceği hususu göz önünde bulundurulmalıdır.

6- SONUÇ

Bağımsız denetime tabi olup Türkiye Muhasebe Standartlarını uygulayacak olan şirketler dönem sonu itibarıyla aktiflerinde kayıtlı menkul kıymetler ile diğer sermaye piyasası araçlarını hem Vergi Usul Kanunu'ndaki hem de TMS/TFRS'lerdeki değerleme ölçülerine göre değerleyeceklerdir. Söz konusu şirketler hem VUK'taki değerleme ölçülerini kullanarak tespit edilen değerlere göre hem de TMS/TFRS deki değerleme ölçüleri uyarınca hesaplayacakları değerlere göre olmak üzere her bir finansal tabloyu iki ayrı şekilde düzenleyeceklerdir. Bu durumda aynı finansal aracın VUK'taki ve Standartlardaki değerleme ölçüleri önemli ölçüde farklı olduğundan aynı finansal araç için farklı değerlerin tespiti söz konusu olacaktır. Bunun yanında VUK'a göre menkul kıymetler ve diğer sermaye piyasası araçları için değer düşüklüğü karşılığı ayırmak mümkün değilken, standartlar ise muhtemel bir değer düşüklüğünün gider olarak dikkate alınmasına izin vermektedir. Yeni Türk Ticaret Kanunu'nun 64 üncü maddesinin 5'inci bendinde yasal kayıtların VUK'a göre tutulacağı düzenlenmiştir. Bu nedenle yasal defter kayıtlarında söz konusu finansal araçlar için dönem sonunda VUK hükümlerine göre yapılan değerleme işlemlerinden kaynaklanan farklar dikkate alınacak, ancak aynı finansal araçlar için TMS/TFRS değerleme ölçülerine göre hesaplanan değerler, farklar ve değer düşüklüğü karşılıkları için yasal defter üzerinde herhangi bir kayıt işlemi yapılamayacaktır. TMS/TFRS'ye göre oluşturulacak finansal tablolar için ayrı hesaplamalar yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu
- 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu
- Akbulut Akın, (2011), TMS/TFRS Standartlarına Göre Ticari Kardan Mali Kara Geçiş, Türmob Yayınları
- Ekici Murtaza, Menkul Kıymet Değerlemesi, Vergi Dünyası Dergisi, Sayı:376
- Gülhan Nadir, SPK Mevzuatınca Dönem Sonu İşlemleri, Vergi Dünyası Dergisi, Sayı:376
- Örtten Remzi, Kaval Hasan, Karapınar Aydın, (2008), Türkiye Muhasebe Finansal Raporlama Standartları Uygulama ve Yorumları, Gazi Kitabevi
- Sağlam Necdet, Şengel Salim, Öztürk Bünyamin, (2009), Türkiye Muhasebe Standartları Uygulaması, Maliye ve Hukuk Yayınları